

30 de novembre 2013

Transforma 13

Masia de la Guineueta

Transforma 13

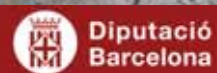
Educació Popular
per fer la revolució!

casaldejoves.org

Generalitat
de Catalunya

Diputació
Barcelona

Ajuntament
de Barcelona

GOBIERNO
DE ESPAÑA

MINISTERIO
DE SANIDAD, SERVICIOS SOCIALES
E IGUALDAD

Què entenem per Educació Popular?

Quines revolucions estem fent?

Conclusions

SESSIÓ INTRODUCTÒRIA

Què entenem per Educació Popular?

En primer lloc vam intentar aclarir els conceptes a partir d'unes exposicions teòriques i històriques de la Educació Popular amb l'objectiu de posar definicions en comú.

El Vicenç Molina, de la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, va començar aclarint que l'Educació sempre és transformadora, sense necessitat de afegir-hi cap adjectiu. Només a través de l'educació és possible l'emancipació de la persona, condició necessària per a la transformació de la societat. El model educatiu en el que ens reconeixem, del qual podem trobar un punt d'inflexió amb la Il·lus-

tració, té per objectiu millorar les condicions de les persones, és a dir, superar els models anteriors i ser capaç d'estimular les nostres capacitats per construir nous models i ampliar el coneixement. En altres períodes històrics la funció de l'educació era la pura transmissió de sabers instrumentals, que reproduïen el funcionament i rols de les generacions anteriors. Així s'explica que civilitzacions com l'Antic Egipte es mantinguessin pràcticament inmutables i perpetuessin la seva estructura durant milers d'anys. L'educació no ha de servir per comprendre el món, sinó per inventar-lo i per això un dels pilars fonamentals perquè la edu-

cació sigui realment transformadora és la predisposició a la novetat i l'imprevist.

Ferrer i Guàrdia va optar per invertir tots els seus recursos econòmics que per circumstàncies havien acabat a les seves mans en impulsar el seu model educatiu. Tot i rebre propostes per finançar un moviment polític, ell tenia clar que l'autèntica revolució només podia sorgir de les persones emancipades a través de la educació. La seva experiència també ens demostra que es poden fer servir les eines i espais de les institucions i el poder establert, com en aquest cas el sistema educatiu o una gran quantitat de diners, per subvertir-lo i crear les condicions que el facin caure.

A continuació Jose Luis González, mestre del cicle d'Animació Sociocultural, va realitzar la seva intervenció i ens va parlar d'una altra moment històric que ens pot servir de referent per parlar d'Educació Popular. A l'Amèrica Llatina de la segona meitat del segle XX diferents activistes comunitaris van recollir el testimoni de la tradició de l'educació emancipadora i van adaptar-la al context on volien intervenir. Un dels primers punts a tenir clar per conèixer aquesta experiència és el principi de que tota intervenció, en major grau l'educativa, implica un posicionament. En aquell cas la Educació

Popular prengué partit per les oprimides pels durs règims que controlaven la societat i se situa al seu costat. La tècnica utilitzada consistí en fer arribar aquests processos educatius a partir de la realitat quotidiana de les comunitats, dels seus interessos i coneixements previs. Aquest model educatiu volia empoderar personal i col·lectivament aquelles classes desfavorides pel model social. És per això que es tractava d'un programa que incloïa tant habilitats necessàries per millorar les seves condicions de vida com els valors que havien de permetre construir un altre tipus de relacions entre les persones. Per aconseguir-ho el seu mètode posà al centre la subjectivitat i les emocions, un treball basat en la creativitat. En aquest sentit tota l'acció molt sovint tenia tant com a fil conductor com a resultat la producció cultural, en les diferents disciplines i llenguatges més adients per cada grup o situació.

És important remarcar que quan parlem de fer servir la cultura com a eina alliberadora no estem parlant d'una concepció de la cultura elitista i exclouent. La definició que prenem és que la cultura la tenim totes les persones i les nostres pràctiques, i que és a partir de posar-ho en comú com generem el coneixement. També es tracta d'un tipus de cultura situada i travessada per un context econòmic, polític o

jurídic concret, com en el que es trobava a Amèrica Llatina en aquells anys.

En el debat posterior a les intervencions vam coincidir en que una de les primeres feines que cal fer són tant reconeixement mutu com cooperació entre els diferents agents que compartim objectius i fem servir metodologies semblants o, en tot cas, complementàries. En aquest sentit una major connexió entre l'educació formal i la no formal va ser ja esmentada, reivindicació que s'aniria repetint al llarg de tota la jornada.

Parlant de l'educació no formal i el model associatiu, del que proveníem la major part de les assistents, vam coincidir en que les associacions són escoles de participació d'un valor incalculable. Sobretot cal posar l'accent en el seu paper de cara a adquirir habilitats d'autogestió i autoorganització, a generar espais on poder experimentar aquests nous processos que enguegem. També, però, es va posar sobre la taula una advertència per no caure en l'autocomplaença i enamorar-nos massa de nosaltres mateixes. Si bé és cert el potencial transformadora de la xarxa associativa, no és menys certa la funció que pot jugar la societat civil per mantenir l'actual Statu Quo. El indicadors no poden ser el nombre d'entitats, sinó el seu impacte social.

Tot i algunes divergències i dubtes, vam aconseguir esboçar alguns trets que ens poden ajudar a definir com entenem l'Educació Popular:

- Transformadora: la millora de la societat ha de ser el seu objectiu principal, tant a la societat present com a la futura, incidir en el nostre entorn i preparar-nos per fer una intervenció cada cop més efectiva.
- No-neutral: ha de prendre partit, posicionar-se en els conflictes socials i fer-ho al costat de les oprimides en les relacions de poder.
- Col·lectiva: s'exerceix per part del grup. El grup és alhora responsable i executor, amb rols intercanviables al llarg del procés.
- Integral: ha de cobrir tots els aspectes del desenvolupament humà, des d'aquells més utilitaris als més personals, de la sensibilitat artística a les habilitats socials.
- Permanent: no està subjecte a uns horaris determinats ni a una franja d'edat concreta.
- Comunitària: el propi grup diagnostica les necessitats i en proposa les solucions.

TAULA RODONA: Quines revolucions estem fent?

Per continuar aquesta jornada vam convidar diferents projectes que, en alguns casos no poder-se sentir reconeguts sota l'etiqueta d'Educació Popular, creïem que podien aportar molt a aquesta taula d'experiències.

- En primer lloc va parlar la Isabel Blanch del Projecte de Suport a les Comunitats de Veïns/es de l'Ajuntament de Barcelona. Aquest és un cas curiós ja que es tracta d'un programa de l'administració municipal gestionat per Encís, una empresa cooperativa de

serveis. Res no faria sospitar que entre els objectius d'aquest programa s'hi trobés una profunda transformació de la societat, pel que elles mateixes es van autodefinir com a "infiltrades", conscients de que moltes de les situacions sobre les que intervenen són a causa de mesures preses per la mateixa administració que impulsa i finança el seu projecte. La seva feina es basa en la mediació i dinamització d'algunes escales de veïns, que acostumen a estar molt desestructurades, amb situacions econòmiques límit, actituds individualistes i

relacions de desconfiança. El paper de les educadores és el de realitzar un acompanyament educatiu puntual per facilitar processos que generin cohesió i altres tipus de relacions entre veïnes. Les seves intervencions són sempre pactades amb el grup i el seu objectiu és el de desaparèixer, deixar de ser necessàries perquè les veïnes i el grup han adquirit les habilitats necessàries per poder gestionar de manera autònoma els seus conflictes i la seva vida en comú. De fet, l'autonomia podria ser la paraula clau d'aquest projecte i les intervencions es dissenyen de manera coherent amb aquest principi, sent les persones implicades protagonistes actives al llarg de tot el procés.

- A continuació van intervenir l'Adrian Crescini i la Meritxell Martínez de La Xixa Teatre, una companyia de teatre social i de l'oprimit, que recull l'herència llatinoamericana d'Augusto Boal per traslladar aquestes pràctiques a Catalunya avui, tot i que la seva vocació és la de estendre el seu projecte i connectar-se amb altres comunitats. La Xixa fan servir un conjunt de tècniques que compleixen els objectius d'empoderar, transformar i educar els grups sobre els que intervenen, que també acostumen a ser part d'un conflicte social i amb aquests aprenen-

tatges poden passar del rol de víctimes a ser les protagonistes de la resolució d'aquests conflictes. Es tracta d'una eina política que s'ha fet servir en diferents llocs del món, en moments històrics diferents, en un contextos molt llunyans, però sempre amb uns grans resultats. Des de La Xixa atribueixen l'èxit de la seua trajectòria tant al fet que el teatre pot ser un assaig per la realitat i com al fet d'enfocar la expressivitat al cos i les emocions, assumint que la raó no és capaç d'explicar tot.

- La següent experiència va ser l'Ateneu Abril de Barberà del Vallès, presentada pel Xavi Cabrera. Aquesta entitat és un paraigües que sorgeix de les experiències de l'esplai El Piolet i el Casal de Joves Obriu Pas, i de la necessitat d'ampliar el recorregut d'aquestes apostes per l'autogestió del temps lliure, obrint els horitzons a la intergeneracionalitat. Ara mateix agrupa aquestes dues entitats de lleure educatiu amb infants i joves, més el Casal Popular Tangram, dedicat també a la dinamització sociocultural però format per persones més adultes, i la Trilla, una cooperativa de consum ecològic. Totes tenen en comú una metodologia de treball basada en l'educació per la participació a partir de la pròpia experiència, a part de transmetre el compromís amb l'entorn i la comunitat a partir de

generar-hi vincles. L'organització d'activitats que omplim el seu temps lliure és l'espai d'aprenentatge de valors i habilitats que possibiliten una major autogestió de les nostres vides i relacions. Per aquest motiu l'Ateneu i les seves entitats eviten l'especialització en temes concrets, ja que l'important no és tant "què" es fa, sinó "com" es fa, i aquest "com" té molt a veure amb qui es treballa. L'objectiu de l'Ateneu Abril és crear una teranyina associativa que permeti les persones que en formen part autogestionar en comú, establir les pròpies normes i prioritats, en un ventall d'aspectes de la vida cada cop més gran, tot i que ara mateix centrat en el temps lliure. Com a punt característic d'aquesta experiència s'introdueix la vinculació amb un territori molt concret i definit, en aquest cas Barberà del Vallès, el que reforça la vessant humana i amb una implicació més vivencial en aquesta comunitat que es genera.

- El Xavi Artal i l'Antonio Alcántara ens van presentar l'Ateneu Popular de Nou Barris. Per conèixer l'Ateneu Popular cal apropar-se als seus orígens. Als anys 70, en un context de gran mobilització veïnal, amb Nou Barris com un dels punts calents d'aquesta eferescència, els veïns van recuperar aquest espai per fer fora una fàbrica que contaminava el seu aire

i guanyar un punt per la cultura autogestionada. Amb el temps aquest projecte ha aconseguit el reconeixement i suport de l'Ajuntament de Barcelona mantenint-se fidels al seu model i objectius. Aquest projecte està especialitzat en la cultura com a eina de dinamització comunitària. El circ té un paper molt rellevant en la història i el present de l'Ateneu Popular de Nou Barris. Sempre des d'aquesta lògica d'autogestió veïnal, i mantenint els objectius de transformació i millora de la societat i el barri, es fa servir el circ com una eina, o fins i tot una excusa, per treballar el desenvolupament personal dels joves i per transmetre valors individuals i col·lectius que els han de ser útils en el seu desenvolupament com a persones. La seva metodologia contempla tres dimensions a desenvolupar: la individual, la del grup i la de l'entorn, en aquest cas el barri i la gent que hi viu.

- Va cloure aquesta taula d'experiències la Irene Balaguer, presidenta de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. També va volier compartir l'origen de la seva entitat, nascuda durant la dictadura per satisfer la necessitat que tenia el professorat de formar-se fora dels circuits franquistes. Van generar aquesta associació amb la que poder formar-se i descobrir noves idees, prenent com a referent l'escola

republicana i el seu model de mestres. En el moment de la seva creació era una proposta molt innovadora i trencadora. Defensen un model d'escola laica. Una escola que dubta i busca respostes, oberta a les influències, amb ganes de deixar-se contaminar. Es parla d'una escola democràtica i això no són només paraules, volen construir una escola on aprendre a decidir a partir de la pràctica. Des de Rosa Sensat tenen molt clar que la transformació total que pretenen de l'escola no s'acon-

seguirà només des de dins, ja que les influències que puguin arribar des d'espais com la educació no formal seràn fonamentals.

Un cop acabades les resolucions i passat el moment dels dubtes i aclariments, vam trobar uns punts en comú que es repetien en les diferents experiències o que a les assistents ens semblaven importants a la hora d'articular projectes d'Educació Popular.

- En primer lloc, tenir present en tot moment la dimensió humana d'aquestes intervencions, deixant que les emocions i la subjectivitat ocupi un paper central en els processos. Alhora cal recordar el lema feminista de que "Allò personal és polític", per tant assumir també la dimensió política d'aquests.

- Es tracta de processos que han de ser gratificants, enriquidors i respondre a les nostres necessitats. Només té sentit fer-ho si ho gaudim. En aquest sentit veiem que en la majoria dels casos la transformació més profunda la viu la persona que exerceix el rol d'educadora en aquell procés.

- L'objectiu molt sovint és empoderar, donar eines per a la intervenció social. Quan dissenyem les nostres intervencions hem de ser molt curoses amb la coherència entre el discurs i la pràctica. Si volem fomentar la democràcia i la participació, els processos han de ser clars i transparents i hem d'estar disposades a assumir les decisions dels grups.

- Sobre la articulació de complicitats i col·laboracions, estem d'acord que la idea de xarxa és l'única que té sentit per vertebrar aquest moviment. Per la pròpia definició que fem d'Educació Popular no pot existir un gran

projecte monolític que aglutini tota l'Educació Popular, sinó que existeixen centenars de propostes, accions, espais i projectes, que s'adaptin a contextos hiperconcrets i que han d'anar teixint les seves aliances des d'una lògica horitzontal i cooperativa.

CONCLUSIONS

Al final de la jornada vam intentar recu- perar les idees més rellevants de totes les que havien anat sortint al llarg del dia. Aquest podria ser un sumari de les impressions i apre- nentatges que les assistens a aquesta edició del Transforma vam voler compartir.

- La idea de que som necessàries, que la imprescindible revolució que hem de fer

passa per l'Educació Popular. I que aquesta revolució ja la fem cada dia, no cal posar-nos impacients esperant el dia de l'assalt al Palau d'Hivern. A més cal tenir present que no comencem de zero. Recollim el testimoni de lluites i experiències anteriors a partir de les quals ens podem impulsar per assolir reptes a l'alçada dels nostres temps.

- L'Educació Popular no pot ser una fôr- mula màgica, ja que per la seva definició sorgeix de baix, la fan les comunitats i està condicionada pels seus contextos particulars. L'Educació Popular no és un llibret d'instruc- cions, però ens pot ser útil com a etiqueta en la que ens reconeixem les que treballem seguint unes mateixes línies mestres.

- La educació és un procés multidirec- cional, en el que totes les implicades aprenem, totes hem de tenir un paper actiu i ser protagonistes del nostre aprenentatge. El rol de l'educador no és el de transmetre uns saber sacralitzats, sinó el de facilitar l'inter- canvi entre les diferents subjectivitats per possibilitar la creació de nous coneixements. Cal reivindicar també l'alegria, que siguin processos gratificants, que generin ganes de repetir i compartir.

- Quan parlem d'Educació Popular, no es tracta d'una educació destinada o enfocada al poble, a les classes populars, sinó que es tracta d'una educació que sorgeix d'aquestes classes, de la pròpia comunitat, que exerceix l'educació per dotar-se de les eines necessàries per la seva emancipació. L'Edu- cació Popular genera Poder Popular.

En darrer lloc, per tancar aquest intens dia de debats i intercanvi d'idees, una de les opinions que més consens aglutinava era la importàn- cia de tenir companyes de viatge per poder fer front als importants reptes que tenim. Així és va valorar molt positivament iniciatives com la jornada que s'havia organitzat des de Casals de Joves i ens vam emplaçar a fer tot el possible per què els nostres camins es con- tinuïn creuant.

Participants:

Marcela, Sole i Adrián (CJ Guineueta)

Núria (CJ Algo Diferentes)

Fonde (CJ La Troka)

Joana (CJ Xiroc)

Marc (Granja Garrafot)

Gonzalo i Azahara (Secretariat Casals)

Antonio i Xavi (Ateneu Popular 9Barris)

Rubén (La Xixa Teatre)

Carlos (de Cara a la Calle)

Sergio (Secunde)

David i Lúdia (MargaridaB2)

Esther, Ana Maria, Sara i David.

